

پیامدهای کُنش شبه‌نظامیان صدر در جایگاه نیروهای دفاعی کمکی

امیرحامد آزاد^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۹/۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۶/۲۸

چکیده

تشکیل نیروهای کمکی در عراق پدیده‌ای است که پس از سقوط رژیم بعث در قالب تعداد پرشماری از شبه‌نظامیان وابسته به احزاب و جنبش‌های سیاسی ظاهر شد. این ساختارها، پس از سال ۲۰۱۴ به دلیل ضعف نیروهای امنیتی عراق در مبارزه با داعش، به شکل پیچیده‌ای رشد کردند. در مواردی، این گروه‌ها به دلیل برخورداری از رویکردهای قومی-مذهبی افراطی و مشارکت در کش‌مکش‌های سیاسی به عاملی برای تهدید امنیت شهروندان و شکست اقتدار دولت تبدیل شدند. در این میان شبه‌نظامیان وابسته به جنبش صدر به دلیل برخورداری از پایگاه اجتماعی گسترده، رهبری کارزماتیک و مشارکت جنبش صدر در ساختار قدرت سیاسی عراق از جایگاهی ویژه برخوردارند. بنابراین دلایل تشکیل شبه‌نظامیان صدر، رویکرد دولت عراق به آنها، و ابعاد و سطح تهدید احتمالی این شبه‌نظامیان برای دولت و شهروندان این کشور از مسائل مهم و نیازمند بررسی هستند. مجموعه این مسائل می‌تواند در قالب این سؤال اصلی تظاهر یابد که تشکیل شبه‌نظامیان صدر متکی به چه دلایلی بوده است؟ همچنین این سؤال فرعی مطرح است که شبه‌نظامیان صدر برای دولت و شهروندان دارای چه ابعدی از تهدید بودند؟ این مقاله بر این فرضیه استوار است که تهدید امنیت در عراق نه به‌عنوان علت ظهور شبه‌نظامیان صدر، بلکه به‌عنوان عامل مشروعیت‌بخش به حضور آنها ایفای نقش کرد و به پوششی برای تأمین منافع سیاسی جنبش صدر تبدیل شد و به موازات آن تضعیف گسترده اقتدار دستگاه‌های رسمی دولتی و تهدید ثبات سیاسی عراق را به دنبال داشت. پژوهش ارائه شده در این مقاله با اتکاء به روش «تحلیل روند تاریخی» انجام شده است.

واژگان کلیدی: نیروهای کمکی، شبه‌نظامیان حامی دولت، شبه‌نظامیان صدر

۱۷۹

سیاست جهانی

10.22124/wp.2023.23600.3121

فصلنامه علمی-سیاست‌جهانی، دوره دوازدهم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۲، ۱۷۹-۱۸۱ (صفحات: ۴۳)

۱. دانش آموخته دکتری روابط بین‌الملل واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران
* نویسنده مسئول: amirhamedazad@gmail.com

موضوع نیروهای کمکی یک مبحث علمی جدید محسوب می‌شود که توسعه ادبیات منسجم درباره آن حدود یک دهه قدمت دارد، بنابراین آزمون گزاره‌های تولید شده در این روند علمی با هدف تأیید، رد یا اصلاح و توسعه آن‌ها، نیازمند بررسی‌های موردی پرشمار در نقاط مختلف جهان است. عراق به‌عنوان یکی از کشورهای هدف در این حوزه پژوهشی، طی سال‌های پس از استقلال این کشور بستر ایجاد انواع مختلفی از نیروهای کمکی در قالب شبه‌نظامیان حامی دولت بوده است. این پدیده پس از سقوط رژیم بعث در قالب تعداد پرشماری از شبه‌نظامیان وابسته به احزاب و جنبش‌های سیاسی ظاهر شد و پس از سال ۲۰۱۴ به شکل پیچیده‌ای رشد کرد. هرچند تعداد پرشماری از شبه‌نظامیان حامی دولت در عراق ظهور یافتند، اما شبه‌نظامیان وابسته به جنبش صدر از جایگاهی ویژه در بین آنان برخوردارند. دلیل این برجستگی، برخورداری این شبه‌نظامیان از پایگاه اجتماعی گسترده، رهبری کاریزماتیک و مشارکت جنبش صدر در ساختار قدرت سیاسی عراق است. از این منظر بررسی ویژگی‌های شبه‌نظامیان صدر، می‌تواند به تکمیل شواهد عینی منتهی به ایجاد روندها و الگوهای نظری بیانجامد که نتیجه آن به تکمیل، اصلاح یا رد بخشی از گزاره‌های نظری تولید شده در مباحث نظری پیشین کمک می‌کند. تشخیص دلایل تشکیل شبه‌نظامیان صدر در چارچوب نیروهای کمکی، مهم‌ترین بخش مسأله مورد کاوش در این مقاله است. رویکرد دولت به این شبه‌نظامیان و ساختارهای مشابه، اعم از انگیزه‌ها و مطلوبیت‌ها برای تشکیل یا انحلال آنها و همچنین سطح ارتباط دولت با این گروه‌ها مسأله مهم دیگری است که بر روی آن تمرکز شده است. مسأله دیگر، ابعاد و سطح تهدید احتمالی شبه‌نظامیان صدر برای دولت و شهروندان این کشور است. به نظر می‌رسد بررسی مسائل یاد شده می‌تواند تقویت و توسعه مفاهیم مرتبط با مبحث نظری نیروهای کمکی، را به دنبال داشته باشد و پاسخ به آنها نیازمند پژوهشی است که نتیجه آن در مقاله حاضر بسط یافته است. مجموعه این مسائل می‌تواند در قالب این سؤال اصلی تظاهر یابد که تشکیل شبه‌نظامیان صدر متکی به چه دلایلی بوده است؟ همچنین این سؤال فرعی مطرح است که شبه‌نظامیان صدر برای دولت و شهروندان دارای چه ابعادی از تهدید بودند؟ این مقاله

براین فرضیه استوار است که تهدید امنیت در عراق نه به‌عنوان علت ظهور شبه‌نظامیان صدر، بلکه به‌عنوان عامل مشروعیت‌بخش به حضور آنها ایفای نقش کرد و به پوششی برای تأمین منافع سیاسی جنبش صدر شد و به موازات آن تضعیف گسترده اقتدار دستگاه‌های رسمی دولتی و تهدید ثبات سیاسی عراق را به دنبال داشت.

در این مقاله تلاش براین بوده است با استفاده از روش «تحلیل روند تاریخی»^۱، شواهد عینی، دسته‌بندی و تجزیه و تحلیل شوند. بخشی از اطلاعات این مقاله که منتهی به تنظیم جدول‌ها و ترسیم نمودارها شده است، حاصل تجزیه و تحلیل حدود ۵۰۰ خبر است که از سوی پایگاه اطلاع رسانی رسمی «سرایاالسلام» (نام شبه‌نظامیان صدر) منتشر شده است. این اخبار طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۲ با هدف اطلاع رسانی درباره فعالیت‌های مختلف «سرایاالسلام» منتشر شدند و دسته‌بندی و تحلیل آنها برای اولین بار انجام شده است.

۱. ادبیات پژوهش

ادبیات نظری درباره «شبه‌نظامیان حامی دولت» یک مبحث جدید علمی محسوب می‌شود که توسعه منسجم آن یک دهه قدمت دارد. پیش از آغاز این روند، برخی آثار نوبه‌ای درباره نقش شبه‌نظامیان منتشر شدند که به ندرت عملکرد آنها را در جایگاه حامی دولت‌ها مورد ارزیابی قرار داده بودند. هرچند معدود آثاری که بر نقش حمایتی شبه‌نظامیان از دولت‌ها متمرکز بودند، گزاره‌های علمی در این رابطه تولید کردند، اما همچنان فاصله زیادی تا ایجاد یک جریان نظری وجود داشت.

به‌عنوان مثال «اندرو دودل»^۲، بر پایه یک مقایسه آماری محدود استدلال کرده بود که ظهور چنین سازمان‌هایی نتیجه تهدید امنیت نیست. او برای طرح این ادعا به فقدان رابطه معنادار آماری بین جنگ‌های داخلی و قدرت شبه‌نظامیان و همچنین رابطه آماری منفی میان جنگ بین‌دولت‌ها و قدرت شبه‌نظامیان استناد کرده بود. بنابراین «دودل» سیاست به‌کارگیری شبه‌نظامیان قدرتمند را نتیجه تمایل دولت‌های غیرنظامی برای برون‌سپاری وظایف امنیتی و جلوگیری از ایجاد انحصار برای یک سازمان در این زمینه قلمداد کرده بود. از سوی دیگر او تأکید داشت که دولت‌های نظامی به دلیل نقش‌آفرینی

^۱. Historical trend analysis

^۲. Andrew J. Dowdle

شبه‌نظامیان در بسیج سیاسی، نه تنها از آنان حمایت نمی‌کنند، بلکه با این گروه‌ها مخالفند. (Dowdle, 2007: 161-174) با آغاز اجرای پروژه «نیروهای کمکی»^۱ یا «شبه‌نظامیان حامی دولت»^۲ در دانشگاه «مانهایم»، افق جدیدی در این حوزه نظری شکل گرفت که «سابین کری»^۳ و «نیل میچل»^۴ هدایت‌کنندگان آن بودند. کار ویژه این دو پژوهش‌گر انتشار نسخه‌های روزآمد از کتاب‌گدهایی^۵ است که شامل تعریف‌های عملیاتی، اطلاعات پایه موسع و متغیرهای پشتیبان برای تولید رویکردهای نظری هستند. آخرین نسخه به روزرسانی شده این اثر که در آوریل ۲۰۲۲ منتشر شد، شامل اطلاعات آماری است که تحلیل آنها می‌تواند به‌عنوان مبنای مقالات علمی مورد استفاده قرار گیرد. (Carey; Mitchell, 2022) با وجود آنکه در آخرین نمونه کتاب‌گد شبه‌نظامیان حامی دولت، ویژگی‌های ۵۰۴ گروه شبه‌نظامی در سراسر جهان استخراج شده است، ادبیات نوپای نظری درباره «نیروهای کمکی» همچنان نیازمند مطالعات موردی در کشورهای مختلف است. به‌طور کلی ۲۴ اثر علمی اعم از مقاله، پایان‌نامه و رساله در این حوزه نظری منتشر شده است که «کری» و «میچل» در نگارش ۷ مورد از آنها مشارکت داشته‌اند. آثار علمی منتشر شده درباره شبه‌نظامیان حامی دولت به دو بخش قابل تقسیم هستند. بخش اول شامل آثاری است که بر کشف ترتیبات روابط میان شبه‌نظامیان و دولت‌ها متمرکز بوده‌اند. این ادبیات قابل دسته‌بندی به زیربخش‌های متعدد دیگری هستند. بخش دوم شامل آثاری است که ضمن اشاره به این ترتیبات، به‌طور خاص بر نقش شبه‌نظامیان در تشدید یا تداوم خشونت تمرکز دارند.

جدول (۱): آثار بررسی‌کننده ترتیبات ارتباط شبه‌نظامیان حامی دولت و دولت‌ها

نویسندگان	سال انتشار	عنوان مقاله	محل انتشار
«اندرو دودل»	۲۰۰۷	جنگ‌های داخلی، مناقشات بین‌المللی و سایر عوامل تعیین‌کننده قدرت نیروهای موازی در جنوب صحرائ آفریقا	شماره دوم از نشریه جنگ‌های کوچک و شورش‌ها
«آریل اهرام»	۲۰۱۱	درک زندگی با شبه‌نظامیان:	شماره دوم از نشریه مداخله

¹. Auxiliary Forces

². Progovernment Militias

³. Sabine C. Carey

⁴. Neil J. Mitchell

⁵. Codebook

«سابین کری»، «نیل میچل» و «میشل کلاریسی»	۲۰۱۲	انگیزه‌های شبه‌نظامیان حامی دولت	سیاست انتقادی درباره دولت ضعیف و دولت‌سازی
«پُل استاینلند»	۲۰۱۵	شبه‌نظامیان، ایدئولوژی و دولت	شماره پنجم از نشریه حلّ تعارض
«اُره کورن»	۲۰۱۵	شبه‌نظامیان حامی دولت شاخصی برای پیش‌بینی کشتار دسته‌جمعی استراتژیک	شماره پنجم از نشریه مدیریت تعارض و علم صلح
«سابین کری» و «نیل میچل»	۲۰۱۶	کاهش خطر، امنیت رژیم و شبه‌نظامیان	شماره اول از فصلنامه مطالعات بین‌الملل
«براندون بولت»	۲۰۱۶	شبه‌نظامیان حامی دولت و دشمن نهادینه شده	پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه دولتی ترومن
«توبیاس بوهملت» و «گویندا گلایتون»	۲۰۱۷	ساختار نیروی کمکی: نیروهای موازی و شبه‌نظامیان حامی دولت	شماره دوم از نشریه مطالعات سیاسی تطبیقی
«جفری رابینسون»	۲۰۱۸	جنگ مردمی: شبه‌نظامیان در تیمور شرقی و اندونزی	شماره سوم از نشریه تحقیقات جنوب شرق آسیا
«رینود لیندرز» و «آنتونیو جیوستوزی»	۲۰۲۰	حمایت خارجی از شبه‌نظامیان حامی دولت سوریه در شورش:	شماره پنجم از نشریه سیاست‌های مدیرانه‌ای
«وگور اومیت اونگور»	۲۰۲۰	شبیحه ^۱ : گروه‌های موازی، خشونت توده‌ای و قطب‌بندی اجتماعی در حمص	شماره اول از نشریه بین‌المللی خشونت

۱. «شبیحه» شبه‌نظامیانی هستند که از دهه ۷۰ میلادی در سوریه به این نام معروف شدند. این نام از ریشه عربی «شبح» (روح) گرفته شده بود. دلایل مختلفی برای این نام‌گذاری ذکر شده است، از جمله اینکه گفته می‌شود «شبیحه» براساس خط‌مشی دین‌زداپانه حزب بعث و با هدف یادآوری تجمیع ارواح عربی که فارغ از دین و مذهب بسیج شده بودند، انتخاب شده است. همچنین با یک استدلال ادبی در زبان عربی، این اصطلاح به سایه بلند افرادی اطلاق می‌شود که در معرض نور ایستاده‌اند. اما واقعیت اینجاست که به مرور زمان و به دلیل عملکرد نیروهای شبه‌نظامی در سوریه، «شبیحه» به لفظی مذموم در جامعه این کشور تبدیل شد. این اصطلاح درباره افرادی بکار برده می‌شود که زندگی سایه‌وار دارند و از قدرت متکی به دستگاه‌های امنیتی بهره می‌برند.

جدول (۲): آثار بررسی کننده نقش شبه‌نظامیان حامی دولت در افزایش خشونت

نویسندگان	سال انتشار	عنوان مقاله	محل انتشار
«سابین کری»، «نیل»	۲۰۱۲	دولت، بخش امنیتی و انحصار خشونت	شماره دوم از نشریه تحقیقات صلح و «ویل لو»
«نیل میچل»، «سابین کری» و «کریستوفر باتلر»	۲۰۱۴	تأثیر شبه‌نظامیان حامی دولت بر نقض حقوق بشر	شماره پنجم از نشریه تعاملات بین‌المللی
«آریل اهرام»	۲۰۱۴	نقش شبه‌نظامیان مورد حمایت دولت در نسل‌کشی	شماره اول از نشریه خشونت سیاسی و تروریسم
«جسیکا استانتون»	۲۰۱۵	تعدیل شبه‌نظامیان: دولت‌ها، شبه‌نظامیان و هدف قرار دادن غیرنظامیان در جنگ داخلی	شماره پنجم از نشریه تحقیقات صلح
«گویندا گلایتون» و «اندرو توماس»	۲۰۱۶	شبه‌نظامیان دفاع مدنی و منطق خشونت در درگیری‌های داخلی	شماره سوم از فصلنامه مطالعات بین‌الملل
«نیل میچل»، «سابین کری» و «آدام شارپف»	۲۰۱۶	شبه‌نظامیان حامی دولت و مناقشه	دانشنامه تحقیقات آکسفورد
«هانا سالمون استراوس»	۲۰۱۶	اثرگذاری شبه‌نظامیان حامی دولت بر توافقنامه‌های صلح پس از جنگ داخلی	پایان‌نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی دانشگاه اندرو
«گرانیت هیوز»	۲۰۱۶	شبه‌نظامیان در جنگ داخلی: از دوران استعمار تا خاورمیانه	شماره دوم از نشریه معاصر
«کریستوف اشتاینرت»، «جانینا اشتاینرت» و «سابین کری»	۲۰۱۸	شبه‌نظامیان حامی دولت عوامل تکرار درگیری	شماره دوم از نشریه تحقیقات صلح
«الکساندر مندلسون»	۲۰۱۹	شبه‌نظامیان طرفدار دولت و میراث حکومت نظامی در آمریکای لاتین	رساله دکتری در دانشگاه فلوریدای مرکزی

یکی از مباحث مطرح شده در ترتیبات روابط شبه‌نظامیان و دولت‌ها، انگیزه دولت‌ها برای به‌کارگیری شبه‌نظامیان است. «کری»، «میشل کلارسی»^۱ و «میچل» این اصل نظری که دولت‌ها مایل به کنترل انحصاری اعمال زور هستند را به چالش می‌کشند، زیرا دولت‌ها با انگیزه‌های مختلف، نظیر جلوگیری از کودتا و بهره‌برداری اطلاعاتی، مردم را تسلیح می‌کنند یا داوطلبان را در گروه‌های مسلح نامنظم سازماندهی می‌نمایند و بدین ترتیب انحصار بکارگیری زور را از کنترل نیروهای رسمی خارج می‌کنند. بنابراین آنها استدلال می‌کنند که شبه‌نظامیان صرفاً نشانه‌ای از وجود دولت‌های فرومانده نیستند، بلکه جزء مهمی از مجموعه‌های امنیتی در بسیاری از زمینه‌ها هستند (Carey; Mitchell; Colaresi, 2017:127-147). «اوره کورن»^۲ نیز استدلال می‌کند که ممکن است شبه‌نظامیان به‌واسطه توانایی کاهش هزینه‌های مرتبط با کشتار جمعی برای رژیم‌ها که با تهدید داخلی مواجه است، موازنه را به نفع دولت تغییر دهند. (Koren, 2015: 1-24)

«براندون بولت»^۳ نیز بر این باور است که شبه‌نظامیان حامی دولت به دلیل برخورداری از قابلیت تحرک بیشتر و محدودیت‌های سیاسی کمتر نسبت به نیروهای رسمی، می‌توانند از تاکتیک‌های مشابه گروه‌های شورشی از جمله خشونت علیه غیرنظامیان استفاده کنند. به همین دلیل، آن‌ها به‌ویژه در ریشه‌کن کردن گروه‌های شورشی محلی در جایی که دولت‌ها حضور ندارند، مؤثر هستند. (Bolte, 2016: 1-34) بنابراین «آریل اهرام» نیز با پذیرش معضل لاینحل دولت‌های ضعیف در جهان تصریح می‌کند که نخبگان دولتی ترجیح می‌دهند به جای تلاش برای تشکیل دولت قدرتمند و انحصار خشونت، به رشد و توسعه گروه‌های شبه‌نظامی پردازند که هزینه کمتری در بردارد (Ahran, 2014: 488-503). در عین حال کسانی چون «تویاس بوهملت»^۴ و «گویندا کلایتون»^۵ همچنان استدلال می‌کنند که شبه‌نظامیان اعم از حامی دولت و غیر از آن، حاصل بی‌ثباتی رژیم‌های سیاسی هستند. (Böhmelt; Govinda, 2017: 197-237) برهمن اساس «پُل استانیلند»^۶ این رویکرد نظری را ترویج می‌کند که دولت‌ها براساس همگرایی یا واگرایی

1. Michael P. Colaresi

2. Ore Koren

3. Brandon Bolte

4. Tobias Böhmelt

5. Govinda Clayton

6. Paul Staniland

ایدئولوژیک با شبه‌نظامیان حامی، پس از سوق یافتن رژیم سیاسی به سوی ثبات، اجرای طیفی از استراتژی‌ها را برای مهار شبه‌نظامیان در دستور کار قرار می‌دهند. (Staniland, 2015: 770-793) روند نظری یاد شده ایجادکننده الگوی مقاله پیش‌رو است که دنباله‌ای از آثار علمی نوبه‌ای گذشته در این حوزه محسوب می‌شود. هدف از این روند، آزمون گزاره‌های نظری پیشین و در صورت امکان، اصلاح یا تکمیل آنهاست. این الگو به شکل کلان در رساله دکتری نگارنده با تمرکز بر ماتریس روابط شبه‌نظامیان با دولت‌های عراق و سوریه و حامیان خارجی آنها مورد آزمون قرار گرفت. (Azad, 2018: 1-476) همچنین در دو مطالعه موردی محدودتر که بر تأثیر روابط شبه‌نظامیان حامی نظام سوریه بر سیاست‌گذاری امنیتی جمهوری اسلامی ایران (Azad, 2018: 169-187) و آثار روابط شبه‌نظامیان و دولت در عراق بر نهادسازی نظامی متمرکز بود، گزاره‌های نظری درباره شبه‌نظامیان حامی دولت مورد آزمون قرار گرفتند. (Azad, 2018: 79-102)

۲. چارچوب مفهومی

۱-۲. شاخص‌های ارتباط شبه‌نظامیان با دولت

نیروهای کمکی^۱ گروه‌هایی هستند که به‌عنوان عامل حمایت از دولت شناخته شده یا تحت حمایت دولت ملی یا حکومت محلی قرار دارند. این نیروها مسلح و دارای سطحی از سازماندهی هستند، اما به‌عنوان بخشی از نیروهای منظم امنیتی شناخته نمی‌شوند. سازماندهی نیروهای کمکی، مبتنی بر فرماندهی، نام و مبنای جغرافیایی، مذهبی، قومی یا سیاسی است تا از جهش و تشکیل گروه‌های جدید ممانعت به عمل آید. (Pro-Government Militias Database Online Project) ممکن است نیروهای کمکی در کنار نیروهای نظامی و امنیتی رسمی یک کشور در عملیات شرکت کنند، با آنان به تبادل اطلاعات پردازند، از آنها خدمات آموزشی دریافت کنند و حتی بخشی از نیروهای نظامی - امنیتی رسمی به طور علنی یا مخفی در بین آنها سازماندهی شوند. با وجود این نیروهای کمکی و نیروهای رسمی قابل دسته‌بندی در قالب بخشی از سازمان یکدیگر نیستند. نیروهای کمکی با هدف بکارگیری زور تسلیح و تجهیز می‌شوند، اما اعمال خشونت توسط آنها منحصر به بکارگیری سلاح گرم نیست. ممکن است

^۱. Auxiliary Forces

نیروهای کمکی از سوی سایر کشورها حمایت شوند، اما باید با کشوری که در آن استقرار دارند و فعالیت می‌کنند ارتباط و پیوند داشته باشند. شاخص‌های عضویت در چنین گروه‌هایی به طور عمده قومیت، مذهب و ایدئولوژی است و پیوند و ارتباط آنها با دولت‌ها در سطوح مختلفی شکل می‌گیرد. در برخی موارد دولت‌ها تلاش می‌کنند، فاصله نسبی با نیروهای کمکی را حفظ کنند، اما در مواردی نیز آشکارا این گروه‌ها را در قوانین، گزارش‌ها و اسناد رسمی جای می‌دهند. این تمایز به دو سطح از ارتباط غیررسمی و نیمه‌رسمی بین نیروهای کمکی و دولت‌ها شکل داده است. نیروهای کمکی غیررسمی ممکن است از سوی دولت آموزش دیده و تجهیز شوند و حتی از ارتباط نزدیکی با دولت برخوردار باشند، اما این پیوند مخفی و غیررسمی است. از سوی دیگر نیروهای کمکی نیمه‌رسمی از روابط رسمی و قانونی با دولت‌ها برخوردار هستند. آنها ممکن است تحت فرمان نیروهای امنیتی رسمی قرار داشته باشند، اما از سازمان جدایی برخوردارند (Carey; Mitchell, 2016: 10). در مواردی که ارتباط نیروهای شبه‌نظامی حامی با دولت به صورت غیررسمی شکل گرفته باشد به طور طبیعی اطلاعاتی از کیفیت آن وجود ندارد، اما در مواردی که ارتباط با دولت در وضعیت نیمه‌رسمی باشد، براساس شواهد عینی می‌توان شش حالت مختلف از نوع ارتباط نیروهای کمکی و دولت‌ها را ترسیم نمود:

- ارتباط به واسطه یک شخص یا مسئول
- ارتباط به واسطه یک حزب سیاسی
- ارتباط به واسطه یک سازمان دولتی با ویژگی نظامی
- ارتباط به واسطه حکومت‌های محلی
- ارتباط به واسطه بازیگران خارجی
- ارتباط مستقیم با دولت

پشتیبانی از گروه‌های شبه‌نظامی حامی دولت به اشکال مختلفی انجام می‌شود. در مواردی دولت‌ها به دلیل کمبود منابع مالی یا کنترل‌ناپذیری گروه‌ها، زمینه را برای تأمین منابع مالی لازم از سوی آنها فراهم می‌سازند. در این شرایط گروه‌های شبه‌نظامی حامی دولت، به واسطه مشارکت در فساد، اقدامات مجرمانه، تجارت مواد مخدر و غارت به

تأمین منابع مالی می‌پردازند، در مواردی نیز دولت‌ها به گروه‌ها اجازه می‌دهند از راه اداره و کنترل منابع مالی به تأمین نیازهای خود بپردازند. در سایر موارد ممکن است گروه‌های شبه‌نظامی حامی دولت‌ها، از سوی دولت‌های خارجی و صاحبان سرمایه نظیر بازرگانان و زمین‌داران مورد حمایت قرار گیرند (Pro-Government Militias Database Online Project).

۲-۲. الگوی اعمال کنترل دولت بر شبه‌نظامیان

سطوحی از ضعف یا ناتوانی اعمال کنترل دولت بر شبه‌نظامیان، عواقبی برای دولت و غیرنظامیان دارد. کنترل به ماهیت رابطه دولت و گروه‌های حامی بستگی دارد و رابطه آنها متأثر از میزان اختلاف یا همپوشانی اهداف بین دولت و گروه‌ها و تعادل اطلاعات بین آنها است. به‌عنوان مثال کنترل گروه‌هایی که دارای دستور کار سری هستند و به موازات آن دستیابی به اهدافی متفاوت از اصول تعیین شده توسط دولت را دنبال می‌کنند و در عین حال از مزیت اطلاعاتی بیشتری نسبت به دولت برخوردارند به سختی میسر است. (Miller, 2005: 211)

رسمی‌سازی ارتباط با شبه‌نظامیان، شفافیت را افزایش می‌دهد و تا حدی پاسخگویی ایجاد می‌کند. گروه‌هایی که از پیوند رسمی برخوردار می‌شوند کمتر اقدام به جذب نیروهای فرصت‌طلب و افراطی می‌کنند. از سوی دیگر کنترل گروه‌هایی که در فاصله‌ای دورتر از دولت فعالیت می‌کنند، دشوارتر است، بنابراین ممکن است این گروه‌ها اهداف فاسد یا شخصی را دنبال کنند. کنترل ضعیف می‌تواند ناشی از ضعف دولت‌های ورشکسته باشد و می‌تواند بخش‌هایی از جامعه را برای ایجاد گروه‌های شبه‌نظامی ترغیب کند. از سوی دیگر ممکن است یک تصمیم استراتژیک از سوی دولت برای واگذاری اختیارات غیررسمی به دستگاه امنیتی یا شبه‌نظامیان باشد (Jones, 2008: 6). در مواردی که گروه‌های شبه‌نظامی برای پر کردن خلاء قدرت محلی به وجود می‌آیند، ناخودآگاه اقتدار دستگاه‌های رسمی دولتی را نیز به چالش می‌کشند و امنیت شهروندان را در معرض خطر قرار می‌دهند. معمولاً هنگامی که شبه‌نظامیان مسلح ظهور می‌کنند یا نیروهای امنیتی رسمی به گروه‌های نیمه خودمختار تجزیه می‌شوند، روند شکست اقتدار دولت برگشت‌ناپذیر می‌شود، زیرا رقابت تسلیحاتی داخلی منجر به شخصی‌سازی امنیت

و انحراف منابع از فعالیت‌های سازنده می‌شود و به تضعیف دولت می‌انجامد (Klare, 2004: 116-120). دولت‌های ضعیف اغلب دارای شبکه‌های سیاسی غیررسمی قدرتمند هستند که شبه‌نظامیان غیررسمی از نمادها و تظاهرات آن هستند. دولت‌های ضعیف ممکن است شبه‌نظامیان را به‌عنوان یک راه حل مقرون به صرفه برای نگرانی‌های امنیتی بسیج کنند (Ahram, 2013: 497). از سوی دیگر دولت‌های فرومانده برخلاف اشتیاقی که برای ایجاد شبه‌نظامیان غیررسمی دارند، کمتر به تأسیس شبه‌نظامیان نیمه‌رسمی اقدام می‌کنند. علت چنین رویکردی هزینه‌های سنگین بوروکراتیک و مالی برقراری یک رابطه رسمی با گروه‌های شبه‌نظامی است. سازمان‌های شبه‌نظامی تنها زمانی می‌توانند به‌وجود می‌آیند که دولت‌ها بودجه قابل توجهی را به بخش امنیت اختصاص دهند. بنابراین می‌توان استدلال کرد کشورهایی که از اقتصاد توسعه یافته‌تری برخوردارند به سمت ایجاد شبه‌نظامیان نیمه‌رسمی گرایش پیدا می‌کنند، در حالی که شبه‌نظامیان غیررسمی بیشتر در کشورهای با اقتصاد ضعیف‌تر یافت می‌شوند. صرف نظر از چالش تخصیص منابع، دولت‌ها برای کنترل و انحلال شبه‌نظامیان نیمه‌رسمی اهرم‌های بهتری در اختیار دارند، زیرا شبه‌نظامیان براساس سیاست مشتری‌مداری، حاصل فرایند مبادله‌ای هستند که در آن منابع مالی برای شبه‌نظامیان و امنیت برای رهبران سیاسی تأمین می‌شوند. این فرایند وفاداری بیشتری ایجاد می‌کند و خطر خیانت شبه‌نظامیان نیمه‌رسمی را کاهش می‌دهد، زیرا آنها نسبت به گروه‌های غیررسمی تحت نظارت بیشتری قرار دارند و بیشتر از شبه‌نظامیان غیررسمی، از وفاداری نسبت به دولت سود می‌برند. (Dowdle, 2007: 166) به‌کارگیری شبه‌نظامیان به معنی پایان دادن به انحصار به‌کارگیری خشونت توسط دولت است، اما زمانی که دولت در تأمین امنیت با چالش روبروست، همکاری با گروه‌های شبه‌نظامی از اولویت بالاتری نسبت به صبر برای ایجاد یک دولت قوی برخوردار است. (Ahram, 2011: 188) فروماندگی یا قدرت دولت تنها شکل‌گیری انواع روابط غیررسمی و نیمه‌رسمی با شبه‌نظامیان را تقویت می‌کند، اما ممکن است صرف نظر از میزان توانمندی دولت، شبه‌نظامیان از هر دو شکل رابطه نیز با دولت برخوردار باشند. در عین حال سطح تهدید بر رفتار گروه‌های شبه‌نظامی نیز تأثیرگذار است. به‌عنوان مثال در مناطقی که گروه‌های شورشی قدرتمندی حضور دارند و سطح تهدیدات امنیتی

بالاست، گروه‌های شبه‌نظامی حامی، با اتخاذ استراتژی دفاعی بر حلّ معضلات امنیتی محلی متمرکز هستند و زمانی که گروه‌های شورشی ضعیف باشند و سطح تهدید کاهش یابد، ممکن است گروه‌های شبه‌نظامی به سوی انجام اقدامات فرصت‌طلبانه‌ای نظیر غارت و باج‌گیری سوق پیدا کنند. (Barter, 2013: 89)

هنگامی که انجام وظایف امنیتی در برعهده نیروهای رسمی منظم قرار دارد، دولت‌ها از بالاترین سطح کنترل برخوردار هستند. البته تضمینی برای حفظ کنترل وجود ندارد و حتی حرفه‌ای‌ترین نیروهای نظامی نیز برای حفظ کنترل با مشکل مواجه هستند. خشونت علیه غیرنظامیان همیشه و فقط نتیجه مشکلات اعمال کنترل نیست، بلکه ممکن است فرمان اعمال خشونت توسط فرمانده نظامی رسمی صادر گردد و توسط شبه‌نظامیان انجام شود، به ویژه در شرایطی که فرمانده نظامی و حکومت از انگیزه آسیب رساندن یا کشتن غیرنظامیان برخوردار باشند. (Mitchell, 2004: 169)

۲-۳. سازکار پیوند شبه‌نظامیان با اجتماع

ساختار شبه‌نظامیان حامی دولت نیز مانند گروه‌های شورشی، در محیط‌های اجتماعی و سیاسی شکل می‌گیرد. آن‌ها از بطن نهادهای مذهبی، احزاب سیاسی و جوامع روستایی پدید می‌آیند، بنابراین شاخص‌های اساسی عضویت در گروه‌های شبه‌نظامی باید ارائه دهنده بینش صحیحی درباره بقا، رفتار، اهداف و موفقیت گروه ارائه دهد. براین اساس گروه‌های شبه‌نظامی به چهار دسته قابل تقسیم هستند:

- محلی؛
- قومی، ملی یا مذهبی؛
- ایدئولوژیک یا برآمده از حزب سیاسی؛
- نظامیان سابق شامل پلیس، ارتش و مزدوران

«کری» و «میچل» براساس اطلاعات پروژه شبه‌نظامیان حامی دولت، یک ماتریس کاربردی از خطر شبه‌نظامیان برای دولت و شهروندان ترسیم کردند. این دسته‌بندی براساس نوع ارتباط شبه‌نظامیان با جامعه و دولت شکل گرفته است و نشان می‌دهد که در صورت رسمی یا غیررسمی بودن روابط هر یک از انواع شبه‌نظامیان با دولت، باید در انتظار چه سطحی از تهدید برای دولت یا شهروندان بود.

جدول (۳): خطر شبه‌نظامیان حامی دولت برای شهروندان و دولت

ارتباط با جامعه		ارتباط با دولت	
محلّی	غیر رسمی	نیمه رسمی	رسمی
خطر برای دولت	شبه‌نظامیان محلی	شبه‌نظامیان محلی رسمی	شبه‌نظامیان محلی رسمی
خطر برای شهروندان	کم	خیلی کم	خیلی کم
قومی؛ ملی؛ مذهبی	کم/متوسط	شبه‌نظامیان قومی	شبه‌نظامیان قومی مذهبی رسمی
خطر برای دولت	زیاد	متوسط	متوسط
خطر برای شهروندان	خیلی زیاد	زیاد	زیاد
ایدئولوژی؛ حزب سیاسی	شبه‌نظامیان سیاسی	شبه‌نظامیان سیاسی رسمی	شبه‌نظامیان سیاسی رسمی
خطر برای دولت	زیاد	کم	کم
خطر برای شهروندان	خیلی زیاد	زیاد	زیاد
نظامیان سابق (ارتش، پلیس و مزدوران)	نظامیان خارج از سازمان رسمی	از نیروهای موازی	از نیروهای موازی
خطر برای دولت	کم	کم	کم
خطر برای شهروندان	خیلی زیاد	زیاد	زیاد

(Carey; Mitchell, 2016: 24)

۳. تجزیه و تحلیل یافته ها

۳-۱. خاستگاه و ترتیبات رشد شبه‌نظامیان صدر

همانند بسیاری از کشورها، در عراق نیز شبه‌نظامیان حامی دولت بخش جدایی‌ناپذیری از تاریخ سیاسی - امنیتی این کشور محسوب می‌شوند. شکل‌گیری چنین ساختارهایی از دهه ۶۰ میلادی آغاز شد و تا فروپاشی رژیم بعث ادامه یافت.^۱ این پدیده، پس از اشغال عراق شکل پیچیده‌ای به خود گرفت. «پل برمر» مدیر اداری حکومت موقت ائتلاف در عراق روز ۲۳ می ۲۰۰۳ با صدور فرمان شماره (۲)، انحلال مؤسسات عراقی را اعلام کرد، که شامل تمام مؤسسات نظامی و شبه‌نظامی وابسته به رژیم بعث نیز

۱. گروه‌های «جحوش» (جتا) در سال ۱۹۶۱، فوج‌های سبک (الافواج الخفیفه) در سال ۱۹۶۳، سواران صلاح‌الدین (فُرسان صلاح‌الدین) در سال ۱۹۶۷ به طور غیررسمی از عشایر کُرد تشکیل شدند. گارد ملی (حرس القومی) در سال ۱۹۶۳، گردان‌های جوانان (کتاب‌الشباب) و گردان‌های مردمی (کتاب‌الشعبیه) در سال ۱۹۶۸، «جیش‌الشعبی» در سال ۱۹۷۴، «فدائیان صدام» (فدائو صدام) در سال ۱۹۹۴ و «جیش‌القدس» در سال ۲۰۰۱، ساختارهای دفاعی کمکی بودند که براساس تصویب قانون در عراق تشکیل شدند.

بود (CPA/ORD/02, 2003: 1-7). با اشغال عراق و ایجاد خلأ قدرت در این کشور، بازماندگان حزب بعث و مخالفان سنی اسلام‌گرای عراقی، مبارزه با نیروهای ائتلاف و نیروهای امنیتی عراق را آغاز کردند. این پدیده با عنوان «مقاومت شریف» شهرت یافت. به موازات شبکه مقاومت سنی، شیعیان نیز مقاومت در برابر اشغال‌گری را در قالب گروه‌های ویژه (مجامیع الخاصة) و جوخه‌های مرگ (فرق‌الموت) آغاز کردند. (Kagan, 2006: 5) بزرگ‌ترین بخش از مقاومت شیعیان در عراق در زمره هواداران سید مقتدی صدر و جریان متناسب به وی قرار داشتند. سید مقتدی صدر روز ۱۸ جولای ۲۰۰۳ شورای حکمرانی عراق را غیرشرعی خواند و از تشکیل یک ارتش از نیروهای داوطلب با نام «جیش‌المهدی» سخن گفت. جریان صدر از سال ۲۰۰۵ در چارچوب ائتلاف ملی عراق در انتخابات مجلس عراق شرکت کرد و با ۲۹ نماینده وارد ساختار قدرت سیاسی در عراق شد، اما در عین حال «جیش‌المهدی» شاخه نظامی صدر تا آستانه انتخابات شوراهای استانی در سال ۲۰۰۹، همچنان در حال جنگ با ائتلاف و نیروهای مسلح عراق در سراسر این کشور بود. (Middle East Report 55, 2006: 24) با امضاء توافق خروج نیروهای نظامی آمریکا از عراق در تاریخ ۱۷ نوامبر ۲۰۰۸، پدیده مقاومت در این کشور با یک خلاء مفهومی و عملیاتی روبرو شد، اما گروه‌های شبه‌نظامی وابسته به احزاب شیعه و به خصوص شبه‌نظامیان صدر، به حفظ ساختار و سازمان خود ادامه دادند.^۱ (Iraqi Facts, Issue No: 4102, 2008: 21) این روند تا سال ۲۰۱۴ که به ظهور داعش و سقوط بخش زیادی از استان‌های سنی‌نشین در عراق منجر شد، ادامه یافت. با آغاز حملات داعش در استان نینوی طی روزهای دهم تا یازدهم ژوئن ۲۰۱۴، عملاً

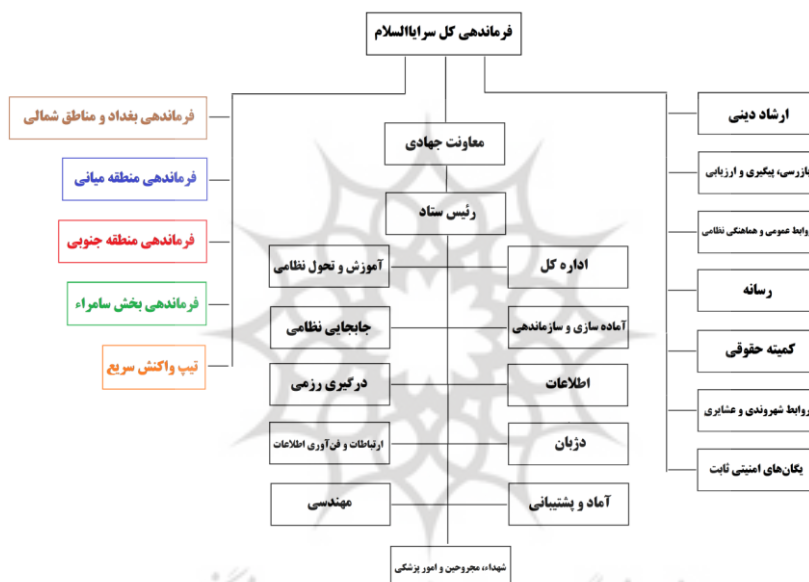
۱. جریان صدر پس از دو سال درگیری مرگبار «جیش‌المهدی» با نیروهای امنیتی عراق و ائتلاف، در ۲۹ آگوست ۲۰۰۷، از توقف شش ماهه فعالیت «جیش‌المهدی» خبر داد. این اقدام پس از درگیری روزهای ششم و هفتم شهریور ۱۳۸۶ بین نیروهای «جیش‌المهدی» و پلیس عراق در کربلا انجام شد که به طور عمده منتسب به سازمان بدر بودند. در این درگیری‌ها که دو روز مانده به عید نیمه شعبان رخ داد، ۵۲ نفر کشته و ۳۰۰ نفر زخمی شدند. «حازم اعرجی» از نمایندگان سید مقتدی صدر در یک گفتگوی تلویزیونی زنده اعلام کرد که توقف فعالیت «جیش‌المهدی» با هدف بازسازی آن انجام می‌شود که گفته می‌شود به چند دسته تقسیم شده و آمریکا برخی از آنها را به دریافت آموزش و حمایت از سوی ایران متهم می‌کند. او تصریح کرد که بازسازی ساختار جیش‌المهدی در همه ابعاد و با تأکید بر حفظ اعتبار عقیدتی آن انجام می‌شود. سید مقتدی صدر روز ۲۲ فوریه ۲۰۰۸ شش ماه دیگر توقف فعالیت «جیش‌المهدی» را تمدید کرد و در نهایت روز ۲۹ آگوست ۲۰۰۸ از ادامه این روند به مدت نامعلوم خبر داد. «حازم اعرجی» در زمان اعلام این خبر تأکید کرد که این اقدام هرگز به معنی انحلال «جیش‌المهدی» نیست.

ساختار و سازمان رزم ۱۹ تیپ از ارتش و ۶ تیپ از نیروهای پلیس فدرال فروپاشید که معادل یک چهارم استعداد کل نیروهای امنیتی عراق بود. از این تعداد، ۱۴ تیپ به‌طور کامل ناپدید شدند. (Knights, 2016: 22) بنابراین به موازات سقوط استان نینوی در روز ۱۰ ژوئن ۲۰۱۴، هیأت دولت به ریاست نوری مالکی، با صدور امر دیوانی شماره ۳۰۱ به نخست وزیر یا هر شخص دیگری که از سوی حکومت تعیین می‌شود، اختیار داد که نیروهای داوطلب برای تأمین امنیت را سازماندهی و سلاح و ادوات مورد نیاز آنان را تأمین کند و در عین حال اختیار تخصیص حقوق و دستمزد به نیروهای داوطلب را نیز تفویض نمود (Cabinet Resolution No. 301, 2014). یک روز بعد از صدور امر دیوانی ۳۰۱، سید مقتدی صدر طی یک بیانیه از هماهنگی با برخی بخش‌های حکومتی برای تشکیل یک ساختار دفاعی به نام «سرایاالسلام» مشروط به عدم ادغام آن در سازمان نیروهای رسمی و تمرکز فرماندهی آن در اختیار خود خبر داد. (The private office of his eminence Al- Sadr, 2014) «سرایاالسلام» به‌عنوان یک ساختار مستقل و بر پایه سازمان «جیش‌المهدی» شکل گرفت که استعداد ابتدایی آن براساس گزارش «کمیسون بیکر- همیلتون»^۱ به کنگره آمریکا، حداقل حدود ۶۰ هزار نفر قابل ارزیابی بود. (Baker; Hamilton, 2006: 5) «سرایاالسلام» به‌دلیل برخوردارگی از ساختاریافتگی نسبی قبلی، علیرغم عدم برخوردارگی از جایگاه قانونی، اقدام به تشکیل ستاد و یک سازمان رزم ابتدایی مشابه نیروهای مسلح رسمی عراق نمود. این سازمان اولیه از سه لشکر تشکیل شد که هر یک دارای چهار تیپ بودند. هر یک از تیپ‌ها از چهار فوج تشکیل شده بود و هر فوج براساس استعداد محلی متشکل از تعداد مختلفی گروهان بود. ستاد ستاد «سرایاالسلام» نیز دارای بخش‌هایی نظیر ارشاد دینی، بازرسی، روابط عمومی، رسانه، روابط عشائری، ایست و بازرسی‌های ثابت و بخش حقوقی بود. «سرایاالسلام» با وجود عدم برخوردارگی از جایگاه رسمی در ساختار نیروهای مسلح عراق، طی مدت کمی پس از

۱. کمیسون بیکر- همیلتون یک هیأت ده نفره دو حزبی بود که روز ۱۵ مارس ۲۰۰۶ توسط کنگره آمریکا وظیفه ارزیابی وضعیت عراق و جنگ عراق را عهده‌دار شد. این هیأت توسط «جیمز بیکر» وزیر امور خارجه سابق و نماینده سابق دموکرات کنگره از ایالت «پندیانانا» و «لی اچ. همیلتون» رهبری شد.

تأسیس، از سه لشکر به ۸ لشکر توسعه یافت. سخنگوی «سرایاالسلام» در ابتدای سال ۲۰۲۱ ادعا کرد که این ساختار دارای ۱۰۰ هزار نفر استعداد است. (Nasnews, 2021)

لشکرهای «سرایاالسلام» براساس جغرافیای استقرار به سه منطقه بغداد و شمال، میانی و جنوبی تقسیم شدند، در این میان یک فرماندهی عملیات مستقل سامراء و یک تیپ مستقل نیروی مخصوص نیز به طور مستقیم تحت فرماندهی کل «سرایاالسلام» قرار دارند. برخی از لشکرها در یک استان فعالیت داشتند و برخی دیگر در دو یا سه استان حضور و فعالیت دارند.^۱

شکل (۱): نمودار ستاد فرماندهی سرایاالسلام (Nevisandeh)

^۱ لشکرهای دوم، سوم، هفتم و هشتم به ترتیب در نجف، کربلا، بصره و میسان فعال هستند. برخی از یگان‌های در استان‌های دیگری به غیر از مبدأ تشکیل خود مأمور هستند، به عنوان مثال تیپ‌های چهارم و ششم لشکر نجف در بغداد مأمور هستند و تیپ هشتم لشکر کربلا نیز مأمور به مقدادیه است. از سوی دیگر حوزه استحفاظی لشکر یکم علاوه بر بغداد، شامل دیالی، کرکوک، طوزخورماتو و موصل نیز هست. در عین حال این لشکر از همکاری تنگاتنگی نیز با فرماندهی عملیات سامراء برخوردار است. همچنین فرماندهی مستقل سامراء ترکیبی از نیروهای استان‌های مختلف است.

۳-۲. چالش استقلال عمل شبه‌نظامیان صدر در برابر دولت عراق

پس از تصمیم دولت عراق برای سازماندهی نیروهای داوطلب، و اعلام تشکیل «سرایاالسلام» توسط سید مقتدی صدر، آیت‌الله سیستانی نیز روز ۱۳ ژوئن ۲۰۱۴، جهاد را واجب کفایی اعلام نمود و تصریح کرد شهروندانی که توانایی حمل سلاح و مبارزه با تروریست‌ها و دفاع از کشور و ملت و مقدساتشان را دارند، باید برای پیوستن به نیروهای امنیتی داوطلب شوند (The official website of the office of Al-Sistani (A), 2014). فتوای مرجعیت عالی عراق، به گروه‌های شبه‌نظامی فرصت داد تا از این محمل برای مشروعیت بخشی به فعالیت خارج از ساختار رسمی و بسیج نیرو بهره‌برداری نمایند، زیرا براساس فرمان شماره (۹۱) حکومت موقت ائتلاف در عراق که همچنان از قدرت اجرایی برخوردار بود (Iraqi Facts, Issue No: 3984, 2005: 3) و بند (ب) از ماده ۹ قانون اساسی عراق، تشکیل شبه‌نظامیان خارج از چارچوب نیروهای مسلح ممنوع بود. (Iraqi Facts, Issue No: 4012, 2005: 3) بنابراین «سید مقتدی صدر» یک روز پس از صدور فتوای جهاد کفایی، تمام نیروهای تحت امر خود را برای روز ۲۱ ژوئن ۲۰۱۴ دعوت به اجرای یک رژه یکپارچه نظامی در تمام استان‌های عراق نمود. یک روز پیش از برگزاری رژه سراسری «سرایاالسلام»، «سید احمد صافی» نماینده آیت‌الله سیستانی در کربلا در خطبه نماز جمعه مورخ ۲۰ ژوئن ۲۰۱۴ طی توضیحی درباره فتوای جهاد کفایی که به نظر می‌رسید در واکنش به اقدام صدر صادر شده باشد، متذکر شد که خواست مرجعیت دینی پیوستن به نیروهای امنیتی رسمی است نه تشکیل شبه‌نظامیان مسلح خارج از چارچوب قانون. (Al-Khaffaf, 2018: 204-206)

از سوی دیگر دولت عراق نیز برای غلبه بر چالش ظهور شبه‌نظامیان یا حداقل توجیه فعالیت این گروه‌ها، سازماندهی آنها را در چارچوب ساختاری به نام کمیته‌های حشدشعبی در دستور کار قرار داد و روز ششم جولای ۲۰۱۴، داوطلبان خدمت در نیروهای مسلح و کمیته‌های حشد شعبی را مشمول دریافت حقوق و دستمزد نمود. (Cabinet Resolution No. 337, 2014:1) این ساختار در سال ۲۰۱۵ به «هیأت حشدشعبی» تغییر نام داد. (Cabinet Resolution No. 88, 2015:1) دولت عراق در سال ۲۰۱۶ به سمت ساختارمندسازی حشد شعبی حرکت کرد و حیدر عبادی نخست وزیر

وقت عراق در روز ۲۴ فوریه ۲۰۱۶، امر دیوانی شماره ۹۱ را با هدف سازماندهی دوباره حشد شعبی صادر کرد که روز ۲۶ نوامبر ۲۰۱۶ در قالب قانون شماره ۴۰ از سوی مجلس عراق تصویب شد. در این قانون، «هیأت حشد شعبی» یک تشکیلات نظامی مستقل و بخشی از نیروهای مسلح عراق معرفی شد که از نظر عملکرد، سازمان، فرماندهی، ارکان، سطوح، تیپ‌های عملیاتی و ارتباط با فرماندهی کل قوا، مشابه دستگاه مبارزه با تروریسم عمل می‌کند. مسئولین و فرماندهان «حشدشعبی» مشمول رتبه‌بندی نظامی شدند و حشدشعبی موظف شد ارتباط با کلیه جریان‌های سیاسی، حزب و اجتماعی را قطع کند و از مداخله در امور سیاسی پرهیز نماید (Iraqi Facts, Issue No: 3: 2016, 4429). عضویت در حشدشعبی به‌عنوان بخشی از نیروهای مسلح عراق پوشش مطلوبی برای گروه‌های شبه‌نظامی ایجاد کرد تا از ضعف دولت و پوشش قانون برای تأمین اهداف خود استفاده کنند. (Azad, 2020: 92) برخی از این گروه‌ها در زمره رقبای جریان صدر قرار داشتند و یا آنکه مورد حمایت رقبای او بودند. به همین دلیل «سید مقتدی صدر»، از تصویب قانون «هیأت حشدشعبی» به‌عنوان اقدام مجلس عراق در راستای ادغام این ساختار در نیروهای مسلح عراق استقبال کرد (The private office of his eminence Al- Sadr, 2016). صدر یکی از مروجین نظریه انحلال گروه‌های شبه‌نظامی و پاکسازی «حشدشعبی» از این گروه‌ها بود و بارها نسبت به مداخله اعضاء و وابستگان این سازمان در سیاست و تخلفات آنان اعتراض کرد و از این طیف با عناوینی چون «شبه‌نظامیان بی‌انضباط» و «وقیح» یاد نمود. (Al-Iraqi, 2016)

«سید مقتدی صدر» در حالی به انتقاد شدید از عملکرد شبه‌نظامیان می‌پرداخت که جریان متبوع وی نیز به دلیل اداره یک گروه شبه‌نظامی خارج از کنترل دولت مورد انتقاد مشابه قرار داشت، زیرا از سازمان توسعه یافته «سرایاالسلام»، تنها سه تیپ ۳۱۳، ۳۱۴ و ۳۱۵ در سامراء، عضو رسمی حشدشعبی بودند. (Arabic sputnik news, 2019) بنابراین تنها امکان نظارت بر عملکرد حدود یک دهم از نیروهای «سرایاالسلام» از سوی «حشدشعبی» وجود داشت و باقیمانده این نیروها، بدون برخورداری از جایگاه و نظارت قانونی در سراسر استان‌های شیعه‌نشین و پایتخت پراکنده بودند. «سید مقتدی صدر» برای توجیه این تعارض، فرمان تشکیل ساختاری با عنوان کمیته مبارزه با فساد را صادر

کرد که تا آگوست سال ۲۰۱۷ به کار خود ادامه داد. این کمیته پس از بررسی و اثبات ارتکاب هر نوع تخلف از سوی منتسبین به جنبش صدر، احکامی صادر می‌کرد که شامل اعاده حقوق مادی شاکیان توسط متشاکیان یا اعلام براءت و اخراج برخی از آنان بود (The private office of his eminence Al- Sadr, 2015). به موازات کمیته مبارزه با فساد، معاونت بازرسی و پیگیری «سرایاالسلام» به طور مستقیم، بر عملکرد اعضاء این گروه نظارت می‌کرد و به شکایات احتمالی از آنان رسیدگی می‌نمود. این ساختار نیز سازکاری مشابه کمیته مبارزه با فساد داشت و به طور متناوب پس از اثبات تخلف اعضاء، با انتشار بیانیه رسمی، اخراج آنان از «سرایاالسلام» را اعلام می‌کرد. در مواردی که منتسبین به «سرایاالسلام»، متهم به مشارکت در یک تخلف بزرگ بودند، «سید مقتدی صدر» به طور مستقیم برای رسیدگی به امور مداخله می‌کرد که به طور معمول نتیجه آن تعطیلی موقت یگان متخلف تا زمان اصلاح امور و تعیین تکلیف جدید بود.^۱

«سرایاالسلام» حتی برای اجرای فعالیت‌های نظامی یگان‌های عضو «حشدشعبی» از کمترین هماهنگی با سایر نهادهای رسمی نظامی عراق برخوردار بود. از نوامبر سال ۲۰۱۵ تا دسامبر ۲۰۲۲، «سرایاالسلام»، ۱۱۰ دوره آموزش نظامی مستقل از سایر نیروهای مسلح عراق در پادگان‌های تحت کنترل «سرایاالسلام» برگزار کرد و در این بازه زمانی

۱. روز ۱۴ فوریه ۲۰۱۵ کاروان «زید جنابی» نماینده سنی مجلس عراق در منطقه الدوره بغداد توسط یک گروه مسلح مورد حمله قرار گرفت. در این حمله جنابی و ۱۰ نفر از همراهانش از جمله «شیخ قاسم سویدان جنابی» یکی از شیوخ قبیله جنابیین ربوده شدند و سپس به قتل رسیدند. نیروهای سرایاالسلام متهمین اصلی این جنایت بودند و به همین دلیل سید مقتدی صدر روز ۱۷ نوامبر ۲۰۱۵ فرمان توقف فعالیت این گروه و لواءالموعود را برای مدت نامعلومی اعلام کرد. در سال ۲۰۱۸ «جاسم سعدی» فرمانده پلیس بصره با اسناد مدارکی درباره اقدامات خلاف قانون «حیدر ابوآیه» مسئول لشکرهای ششم، هفتم و هشتم «سرایاالسلام» در جنوب و «سمیر غراوی» مسئول این گروه در بصره برای شکایت به سید مقتدی صدر مراجعه کرد. این اسناد مربوط به اقداماتی نظیر قاچاق، ارباب و مصادره غیرقانونی املاک دیگران بود. براین اساس «سید مقتدی صدر»، روز ۲۷ ژوئن ۲۰۱۸ فرمان توقف فعالیت «بوآیه» در فرماندهی بخش جنوبی و اخراج غراوی از فرماندهی لشکر بصره را صادر کرد و در عین حال فعالیت «سرایاالسلام» در بصره را به مدت دو سال به حال تعلیق درآورد. «صدر»، طی اقدام مشابهی در روز ۱۳ اکتبر ۲۰۲۱ فرمان تعلیق فعالیت «سرایاالسلام» در استان‌های بابل و دیالی را به مدت نامعلومی صادر کرد. او بار دیگر روز ۲۹ اکتبر ۲۰۲۱ تعلیق فعالیت‌های این گروه در تمام عراق به غیر از استان‌های بغداد، کربلا، نجف و صلاح‌الدین را اعلام کرد. در آخرین نمونه از چنین اقداماتی سید مقتدی صدر روز ۱۴ آوریل ۲۰۲۳، در واکنش به انحراف برخی از هوادارانش که وی را مهدی موعود خوانده بودند، فرمان تعلیق فعالیت تمام بخش‌های جریان صدر را به مدت یک سال اعلام کرد.

۲۳۴ عملیات نظامی اجرا کرد که تنها حدود ۲۰ درصد از آنها با مشارکت سایر بخش‌های نیروهای مسلح عراق برگزار شدند.

جدول (۴):

نسبت همراهی نیروهای سرایاالسلام با نیروهای رسمی عراق در عملیات علیه داعش^۱

سال	نیروی زمینی ارتش	نیروی هوایی ارتش	حشدشعبی	پلیس فدرال	ائتلاف	عملیات‌های مشترک	عملیات‌های منفرد
۲۰۱۵	-	-	۱	-	-	۱	۵
۲۰۱۶	۱	-	-	۳	۱	۵	۱
۲۰۱۷	۴	-	-	۲	-	۶	۱۰
۲۰۱۸	۳	-	۲	۲	-	۷	۲۸
۲۰۱۹	۱	۲	-	۴	-	۷	۲۰
۲۰۲۰	-	-	-	۷	-	۷	۴۵
۲۰۲۱	۲	-	-	۸	-	۱۰	۴۲
۲۰۲۲	-	-	-	۴	-	۴	۳۶
مجموع	۱۱	۲	۳	۳۰	۱	۴۷	۱۸۷

ظهور، فعالیت شبه‌نظامیان در عراق متأثر دو متغیر فروماندگی دولت عراق و تمایل بخشی از ساختار سیاسی این کشور برای حفظ بقای چنین گروه‌هایی بود. در عین حال یکی از متغیرهای تأثیرگذار بر تداوم بقا و تقویت و توسعه شبه‌نظامیان در این کشور دسترسی مستقل آنها به منابع قدرت (پول و پشتیبانی) یا تأمین این منابع از سوی جریان‌های سیاسی شریک در قدرت سیاسی است. این روند تقویت گروه‌های شبه‌نظامی و در مقابل تضعیف دولت را به یک چرخه بی‌پایان تبدیل نمود. این مسئله به طور خاص درباره جنبش صدر و شبه‌نظامیان متنوع آن ملموس است. از سازمان توسعه یافته «سرایاالسلام»، تنها سه تیپ ۳۱۳، ۳۱۴ و ۳۱۵ در سامراء، عضو رسمی «حشدشعبی» بودند. استعداد این سه تیپ در مجموع ۱۲ هزار نفر بود که ۵۵۰۰ نفر از آنها به‌عنوان جمعی تیپ‌های ۳۱۳ و ۳۱۴ از بودجه «حشدشعبی» بهره‌مند شدند. ۶۵۰۰ نفر در تیپ

۱. اطلاعات این جدول توسط نویسنده براساس تجزیه و تحلیل حدود ۵۰۰ خبر منتشر شده از سوی پایگاه اطلاع رسانی سرایاالسلام طی سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۲ تنظیم شده است.

۳۱۵ خدمت می‌کردند که «سرایاالسلام» ادعا داشت باوجود ثبت نام در «هیأت حشدشعبی» از حقوق و مزایای این سازمان بی‌بهره بودند (Arabic sputnik news, 2019). بنابراین تنها حدود ۱۰ درصد از نیروهای «سرایاالسلام»، از حقوق و مزایای مصوب در بودجه دولت در بخش نظامی بهره‌مند بودند، درحالی‌که حقوق و دستمزد باقیمانده نیروها، نگهداری دفاتر و پایگاه‌ها و پشتیبانی آنها نیازمند منابع مالی هنگفتی بود که دسترسی به آنها به طور معمول غیرممکن به نظر می‌رسید. «کاظم عیساوی» معاون جهادی «سرایاالسلام»، طی توضیحی درباره این ابهام ادعا کرده بود که ۹۰ درصد از منابع مالی این گروه، «داخلی» هستند. (Mawazine Agency, 2016)

عبارت مبهم «منابع مالی داخلی» اشاره به جریان فساد در عراق دارد که بخش جدایی‌ناپذیر و مهمی از ساختار سیاسی این کشور محسوب می‌شود. براین اساس احزاب سیاسی شریک در قدرت، منابع مالی وزارتخانه‌ها و مؤسسات دولتی را تقسیم می‌کنند. شرکت‌ها و برخی بانک‌ها بازوی‌های اقتصادی احزاب در کنترل مناقصه‌ها و قراردادهای هستند. احزاب سیاسی جایگاه‌های اصلی در استانداری‌ها را با نیروهای منسب به خود پر می‌کنند و از آنها برای چانه‌زنی در فرایند سهم‌خواهی از قراردادهای دولتی استفاده می‌نمایند. (Mac; Zmkan, 2020: 13-18) به‌عنوان مثال در قراردادهای زیرساختی، به‌ویژه فاضلاب و آسفالت راه‌ها با شرکت‌های خاص مرتبط با احزاب سیاسی منعقد می‌شود که سود عایدی شرکت در بدترین وضعیت ۲۰ برابر هزینه تمام شده برای انجام یک پروژه است. تعداد چنین پروژه‌هایی در عراق حدود نه هزار مورد تخمین زده می‌شود که برخی از آنها ساختگی هستند و ارزش مالی آنها در حدود سیصد میلیارد دلار برآورد شده است. (Ahmed Mohamed, 2013: 4-5) در یکی از این نمونه‌ها «سرایاالسلام» در پوشش شرکت‌های واسطه اجرای سه پروژه عمرانی در استان کربلاء به ارزش بیش از ۲۳ میلیارد دینار عراق را برعهده گرفته بود (Iraq news, 2019) در استان‌های مهم نظیر بصره توزیع منابع قدرت به شکل متوازن و چرخشی در اختیار احزاب و جریان‌های سیاسی قرار می‌گیرند.^۱ به‌عنوان مثال پس از توزیع دوباره قدرت

۱. مسئولیت‌های مهم در شرکت نفت بصره به طور عمده طی سال‌های ۲۰۰۳ تا ۲۰۰۸ در اختیار نیروهای حزب فضیلت قرار داشتند و سپس تا سال ۲۰۱۶ به ائتلاف دولت قانون منتقل شدند و از آن پس نیز در اختیار نیروهای

در انتخابات مجلس سال ۲۰۱۸، جنبش صدر بر ورزشگاه بین‌المللی بصره، سایت‌های وزارت برق و بیمارستان جمهوری مسلط شد و نیروهای این جریان برای برخورداری از سهم حق ترانزیت در گذرگاه مرزی شلمچه نیز حضور یافتند (Policy making center for strategic studies, 2018). «حسن یاسری»، رئیس هیأت شفافیت اعلام کرد که ثروت ۹۵ درصد از وابستگان جنبش صدر طی سال‌های پس از ۲۰۰۳ به شکل انفجارگونه افزایش یافته است. هیأت شفافیت مجموع ثروت غارت شده از خزانه دولت توسط منتسبین به جنبش صدر طی ۱۳ سال پس از اشغال عراق را ۸۷ میلیارد دلار برآورد کرده بود. (Sky press, 2016)

۳-۳. کشمکش قدرت میان شبه‌نظامیان صدر و جریان‌های رقیب

توجه به پراکندگی یگان‌های «سرایاالسلام» نشان می‌دهد که توزیع جغرافیایی شبه‌نظامیان صدر، همچون سایر گروه‌های مشابه، متأثر از متغیرهایی نظیر خاستگاه اجتماعی، مذهبی و دسترسی به منابع قدرت در پایتخت و استان‌های نفت‌خیز است. شواهد عینی مؤید این واقعیت است که جنبش صدر شبکه شبه‌نظامیان خود را به‌طور گسترده‌ای برای تأمین منافع سیاسی و اقتصادی این جریان در عراق بکارگیری کرده است (Azad, 2021: 335-338). شبه‌نظامیان صدر در دوره اشغال که جامعه سنی عراق بستر حمایت از شورشیان بعثی و القاعده بود، فعالیت گسترده‌ای علیه آنها داشت. محله‌های مختلط در بغداد به‌عنوان پناهگاهی برای بازماندگان بعث و دولت اسلامی عراق استفاده می‌شد. بنابراین «جیش‌المهدی» تا نیمه فوریه ۲۰۰۷، کنترل ۱۰ محله مختلط اطراف شهرک صدر در شرق دجله را به دست گرفت و ساکنان سنی را از این مناطق بیرون راند. «جیش‌المهدی» همچنین تقریباً تمام خانواده‌های سنی ساکن در محله «حوریه» واقع در غرب بغداد را نیز وادار به ترک منازل خود کرد. (Rayburn; Sobchak, 2019: 45-73)

منتسب به جریان حکمت ملی (منتسب به سید عمار حکیم) قرار گرفتند. جریان حکمت ملی بر چاه‌های نفت شمال استان در الرمیله، گذرگاه مرزی سفوان با کویت، بندر معقل در اروند رود مسلط است. حزب‌الدعوه به‌طور تقریبی بر ۶۰ درصد بندر أم‌القصر، چاه‌های نفت در جنوب الرمیله، چاه‌های نفت و گاز در برجسیه، فرودگاه بصره و کارخانه پتروشیمی تسلط دارد. سازمان بدر و عصائب اهل حق بر چاه‌های نفت در غرب القرنه و بندر ابوفلوس، گذرگاه مرزی شلمچه، خط آهن و دانشکده باب زبیر تسلط دارند.

درحالی‌که سه هزار خانواده سنی با جمعیت حدود ۲۰۰ هزار نفر در غرب بغداد از خانه‌های خود کوچ کرده بودند، گروه‌های شبه‌نظامی سنی و شیعه بین محله‌های بغداد مرزبندی ایجاد کردند و قتل و آدم‌ربایی از سوی دو طرف رواج یافت. در این بین جوخه‌های مرگ از نیمه سال ۲۰۰۶ ربایش مسئولین و کارمندان دولتی سنی را آغاز کردند. در یکی از مشهورترین آدم‌ربایی‌ها، «عمار صفار» یکی از مدیران سنی وزیر بهداشت وقت در دولت مالکی روز ۱۹ نوامبر ۲۰۰۶ توسط یک گروه مسلح که با خودروهای پلیس و لباس فرم تردد می‌کردند پس از مراجعه از دیالی به بغداد در خانه شخصی خود واقع در اعظمیه بغداد ربوده شد. روز ۱۵ نوامبر ۲۰۰۶، در یک آدم‌ربایی دست‌جمعی، تعدادی از کارمندان وزارت آموزش عالی در کراهِ بغداد توسط یکی از جوخه‌های مرگ ربوده شدند. این آدم‌ربایی توسط یک گروه به فرماندهی «آزهر دلیمی» انجام شد که یکی از وابستگان جریان صدر بود. آن‌ها که ملبس به اونیفورم نظامی بودند، زنان را از مردان جدا کردند و پس از حبس زنان در یک اتاق، ۵۵ مرد را به شهرک صدر منتقل کردند. (Rayburn; Sobchak, 2019: 45-73)

جنبش صدر علاوه بر کشمکش‌های قومی در مناقشات سیاسی نیز از ظرفیت شبه‌نظامیان متبوع خود بهره برداری کرد. این جنبش از سال ۲۰۱۶ سازماندهی اعتراضات در عراق را برای تسلط بر مرکز ثقل قدرت آغاز کرد. در جریان اعتراضات سال ۲۰۱۶، هواداران جنبش صدر پس از یک دوره تحصن در منطقه سبز بغداد، روز ۳۰ آوریل ۲۰۱۶ با پشتیبانی نیروهای «سرایاالسلام» به منطقه سبز بغداد حمله کردند و بعد از تخریب ساختمان‌ها و عبور از موانع امنیتی وارد مجلس این کشور شدند. آن‌ها روز ۲۰ می ۲۰۱۶، در اقدامی مشابه دفتر نخست‌وزیری عراق را اشغال کردند. (Azad, 2015: 25-30) اعتراضات سال ۲۰۱۶ در ظاهر با محوریت مبارزه با فساد انجام شد، اما جنبش صدر با رویکردی عملگرایانه، تغییر کمیسیون انتخابات و قانون انتخابات را دنبال می‌کرد که با شکست مواجه شد. این جریان با اتکاء به شبکه شبه‌نظامیان و هواداران اجتماعی خود، اعتراضات مشابهی را در سال ۲۰۱۷ در بغداد سازماندهی کرد که به دلیل تمرکز در پایتخت، همانند سال ۲۰۱۶ با شکست مواجه شد. (Azad, 2019: 90-95) اعتراضات اجتماعی طی سال‌های ۲۰۱۸ و ۲۰۱۹ به غیر از پایتخت به استان‌های شیعه‌نشین در

جنوب عراق نیز سرایت کرد. بصره، میسان، ذیقار و بغداد به دلیل نقش آفرینی مؤثر شبکه جنبش صدر و شبه‌نظامیان، مرکز ثقل سازماندهی اعتراضات و اعمال خشونت گسترده برای دستیابی به دست‌آوردهای سیاسی بودند. سطح اعمال خشونت در مناطق مختلف براساس منافع جنبش صدر و سایر گروه‌های رقیب متفاوت بود. به‌عنوان مثال خشونت در «ميسان» به دلیل تسلط جنبش صدر بر مراکز ثقل قدرت اداری، از سوی هواداران این جنبش اعمال نمی‌شد، بلکه ناشی از درگیری این جریان با گروه رقیب «عصائب اهل حق» بود که مجموعه‌ای از ترور و قتل تخریب اموال متقابل را به دنبال داشت.^۱ برخلاف «ميسان» در «بصره»، دسترسی به منابع نفتی به شدت بر رقابت سیاسی و اعمال خشونت متقابل بین معترضان صدری و بازیگران مقابل اثرگذار بود. تعدد بازیگران اثرگذار بر رقابت قدرت در زمینه‌های سیاسی، اقتصادی و امنیتی استان بصره، انگیزه بالایی برای جنبش صدر ایجاد کرد تا با استفاده از بستر اجتماعی هوادار و شبه‌نظامیان هوادار خود، منافع رقبا را هدف حمله قرار دهد و از این سازکار به‌عنوان اهرم فشار علیه آنان استفاده نماید. (Robin D'Cruz, 2021: 20-29) جنبش صدر در سال ۲۰۲۰، موفق شد هدایت جریان اعتراضات سراسری علیه فساد و ناکارآمدی به دست گیرد و با استفاده از این بستر به اهداف سیاسی خود برای سرنگونی دولت، تغییر قانون انتخابات، تغییر کمیسیون انتخابات و برگزاری انتخابات زودهنگام دست یابد. این جریان پس از دستیابی به اهداف سیاسی، با ایفای نقش متعارض، شبه‌نظامیان خود را تحت‌عنوان نیروهای «کلاه‌آبی» (القبعات الزرقاء) برای سرکوب جنبش جریان اعتراضی غیر وابسته به جنبش صدر بسیج نمود (Selvik; Amirteimour, 2021: 253). جنبش صدر طی سال‌های ۲۰۱۸ تا ۲۰۲۰ با اعمال خشونت دوجبه‌ای علیه حکومت و معترضان غیرصدری، به تمام اهداف سیاسی خود دست یافت. این جریان به‌واسطه تغییر قانون انتخابات و برگزاری انتخابات زودهنگام در اکتبر سال ۲۰۲۱، موفق به کسب ۷۳ کرسی مجلس عراق شد. بدین ترتیب جنبش صدر بواسطه برتری نسبی، از این امکان برخوردار شد که بواسطه ائتلاف با جریان سیاسی سنی و حزب دموکرات کردستان،

۱. این استان مرکز استقرار لشکر هشتم سرایاالسلام بود که بیشترین تعداد تیپ در بین سایر یگان‌های این گروه را در اختیار داشت.

دولت آینده عراق را بدون حضور احزاب و جریان‌های رقیب شیعه تشکیل دهد. سید مقتدی صدر بر لزوم تشکیل «حکومت اکثریت ملی» تأکید داشت که به معنی عدم انعطاف‌پذیری وی برای واگذاری امتیاز به جریان‌های شکست خورده رقیب در انتخابات بود. (The private office of his eminence Al- Sadr, 2021) از سوی دیگر احزاب و گروه‌های شیعه رقیب جنبش صدر، با بکارگیری تاکتیکی مشابه، به سازماندهی اعتراضات خیابانی توسط جامعه هوادار و شبه نظامیان وابسته به خود پرداختند. براین اساس، «هیأت هماهنگی مقاومت عراق»^۱، با صدور بیانیه‌ای، به طرح دعاوی دستکاری در نتایج انتخابات، عدم صلاحیت کمیسیون انتخابات و بی‌اعتباری نتایج صادر شده پرداخت و اعلام کرد که نمی‌تواند پروژه‌های مخربی را که فقط در خدمت اشغالگری آمریکا هستند و ادغام یا نابودی نیروهای حشد شعبی را دنبال می‌کنند تحمل کند. (The Coordinating Body of the Iraqi Resistance, 2021)

بدین ترتیب جریان‌های شیعه رقیب صدر بواسطه سه ماه اعمال خشونت علیه مواضع حکومتی، جنبش صدر و هم‌پیمانانش موفق شدند از تشکیل دولت جلوگیری کنند. در نهایت «سید مقتدی صدر» در روز ۱۲ ژوئن ۲۰۲۲ فرمان استعفای دسته‌جمعی نمایندگان منتسب به جنبش صدر را صادر کرد. (Al-Iraqi, 2022) او روز ۲۷ جولای ۲۰۲۲ با اعلام «انقلاب محرم الحرام» (ثورة محرم الحرام) دور جدیدی از اعمال خشونت علیه مواضع حکومت و احزاب رقیب را در سراسر عراق و به خصوص بغداد را آغاز کرد. این روند به اشغال مجلس عراق توسط هواداران جنبش صدر، شبه‌نظامیان این جریان و نیروهای «سرایاالسلام» منجر شد. این نیروها در روزهای ۲۹ و ۳۰ آگوست ۲۰۲۲، طی اقدامی که به کودتا شبیه بود، با استفاده از انفجار ارادی نیروهای مسلح عراق که از سوی مصطفی کاظمی نخست وزیر وقت عراق هدایت می‌شد، تلاش برای اشغال مسلحانه

۱. هیأت هماهنگی مقاومت عراق یک ساختار غیر رسمی بود که کتائب حزب‌الله در مرکز ثقل آن قرار داشت. جنبش نجباء، کتائب امام علی (ع)، کتائب سید الشهداء (ع) و بخش‌هایی از سازمان بدر در این هیأت عضویت داشتند. این گروه‌ها در چارچوب کمیته‌ای موسوم به همکاری‌های نظامی به ریاست کتائب حزب‌الله، اجرای عملیات‌های جاده‌ای را توسط گروه‌های فرعی هدایت می‌کردند. گفته می‌شد، عصاب اهل حق به دلیل رقابت و اختلاف با کتائب حزب‌الله در هیأت هماهنگی مقاومت عراق عضویت نداشته است.

ساختمان‌های حکومتی در منطقه سبز را آغاز کردند.^۱ (Knights, 2022: 1-4) با وجود برخورداری نیروهای نظامی رسمی عراق از درگیری با شبه‌نظامیان صدر، یگان‌های «حشدشعبی» که از سوی گروه‌های رقیب صدر فرماندهی می‌شد، در برابر حمله جنبش صدر ایستادگی کردند. بنابراین اقدام شبه‌نظامیان صدر برای اشغال برق‌آسای مراکز نقل حکومتی با شکست مواجه شد و در نهایت سید مقتدی صدر فرمان تخلیه منطقه سبز بغداد و پایان «انقلاب محرم‌الحرام» را اعلام کرد (The private office of his eminence, Al- Sadr, 2022).

نتیجه‌گیری

براساس انطباق شواهد عینی با یافته‌های نظری «دودل»، می‌توان استدلال کرد که ظهور شبه‌نظامیان صدر و سایر گروه‌های شبه‌نظامی عراقی در چارچوب نیروهای کمکی تنها نتیجه تهدید امنیت در عراق نبود، بلکه نیاز به تشکیل نیروهای کمکی برای رفع تهدید امنیتی، یک فرصت برای مشروعیت‌بخشی به چنین ساختارهایی را فراهم ساخت که پیش از آن نیز در عراق فعالیت می‌کردند. در عین حال بررسی شواهد عینی مؤید این واقعیت است که برخلاف بخشی از استنتاجات نظری «کری»، «کُلارسی»، «میچل»، «بولت» و «کورن»، ظهور سازمان‌یافته شبه‌نظامیان صدر و سایر نیروهای کمکی در عراق براساس انگیزه دولت برای جلوگیری از کودتا، بهره‌بردار اطلاعاتی یا کاهش هزینه‌های کشتار، نبود، بلکه این روند، همانند الگوی رایج در بسیاری دیگر از کشورهای جهان، یک نشانه واضح از وجود دولت فرومانده در عراق محسوب می‌شود. با استناد به استدلال نظری «بوهملت»، «کلایتون» و «جونز»، می‌توان ادعا کرد که توسعه‌یافتگی گسترده شبه‌نظامیان صدر و سایر گروه‌های مشابه، حاصل بی‌ثباتی رژیم سیاسی در این کشور بود و از سوی دیگر با استناد به الگوی نظری «استانلند» می‌توان تشکیل «حشدشعبی» را یک شاهد عینی برای اثبات این ادعا توصیف کرد دولت‌ها در صورت برخورداری از ثبات نسبی، استراتژی‌های مهار یا سرکوب شبه‌نظامیان را بکار خواهند

۱. مصطفی کاظمی نخست‌وزیر وقت عراق مورد حمایت جریان صدر بود و در عین حال از سوی رقبای این جریان در معرض تهدیدات چندگانه قرار داشت. کاظمی از پیروزی مطلق صدر منتفع نبود، زیرا منجر به تغییر نخست‌وزیر می‌شد، اما تداوم مناقشه میان جریان صدر و رقبای این جریان، منجر به ایجاد وضعیت تعلیق می‌شد که تداوم نخست‌وزیری وی را به دنبال داشت.

بست. بررسی شواهد نشان می‌دهد که تنها بخش کوچکی از شبه‌نظامیان صدر که در نهاد «حشدشعبی» سازمان رسمی یافتند در کنار نیروهای نظامی و امنیتی رسمی عراق در عملیات‌های نظامی محدود علیه داعش شرکت کردند، با نیروهای رسمی به تبادل اطلاعات پرداختند و از آنها خدمات آموزشی دریافت نمودند و کنترل‌پذیری نسبی برخوردار بودند. از سوی دیگر ادامه فعالیت بخش بزرگ دیگری از این نیروها، هیچ ارتباطی به چالش تأمین امنیت نداشت. دولت در عراق براساس دموکراسی مشارکتی تشکیل می‌شود و واجد ویژگی سهمیه‌بندی بین قومی - مذهبی و درون قومی - مذهبی است. در این میان جنبش صدر به‌عنوان بزرگ‌ترین زیربخش یکپارچه مذهبی شیعه، در اداره سطوح مختلف دولت فدرال و دولت‌های محلی ایفای نقش می‌کرد. در نتیجه براساس شاخص‌های شش‌گانه الگوی نظری پروژه شبه‌نظامیان حامی دولت، شبه‌نظامیان صدر از پنج مسیر با دولت ارتباط داشتند. شبه‌نظامیان صدر از طریق ارتباط با ارتش و پلیس، عضویت در «حشدشعبی»، ارتباط با مسئولین منتسب به جنبش صدر در نهادهای نظامی، ساختار حکومت‌های محلی در استان‌ها و دولت فدرال، با دولت عراق مرتبط بودند. سطح و عمق ارتباط، اثر مستقیمی بر توسعه‌یافتگی سازمان شبه‌نظامیان صدر و گنش آنها در مناطق مختلف عراق داشته است که استان «میسان» نمونه بارز آن محسوب می‌شود. کمبود منابع مالی دولت و از سوی دیگر کنترل‌ناپذیری جنبش صدر، زمینه را برای تأمین منابع مالی لازم از سوی آنها فراهم ساخت که شامل مشارکت در فساد و استفاده نامشروع از منابع دولتی است.

ضعف و در مواردی ناتوانی دولت برای اعمال کنترل بر شبه‌نظامیان صدر عواقبی برای دولت و غیرنظامیان (اعم از احزاب رقیب صدر و هواداران آنها) به همراه داشت. مطابق با الگوی ارائه شده از سوی «میلر»، سطح کنترل بر شبه‌نظامیان صدر طی سال‌هایی که آنها در قامت نیروهای کمکی ظاهر شدند، یک متغیر وابسته به ماهیت رابطه دولت و جنبش صدر و متأثر از میزان اختلاف یا هم‌پوشانی اهداف دولت و این جریان بوده است. به‌عنوان مثال انفعال نیروهای مسلح عراق در قبال یورش شبه‌نظامیان و هواداران صدر به منطقه سبز در سال ۲۰۲۲، حکایت از انتفاع مصطفی کاظمی نخست وزیر وقت را به دنبال داشت. شبه‌نظامیان صدر همانند سایر گروه‌های شبه‌نظامی در عراق، اقتدار

دستگاه‌های رسمی دولتی را در مقیاس وسیعی به چالش کشیدند و ثبات سیاسی را در معرض خطر قرار دادند. بررسی شواهد عینی مؤید انطباق الگوی نظری «کلار»، درباره روند برگشت‌ناپذیر شکست اقتدار دولت در عراق از سوی گروه‌های شبه‌نظامی است که رقابت تسلیحاتی داخلی، شخصی‌سازی امنیت و انحراف منابع از فعالیت‌های سازنده از نشانه‌های آن محسوب می‌شوند و در موارد حاد فروپاشی دولت می‌تواند از نتایج آن باشد. فروماندگی یا قدرت دولت تنها شکل‌گیری انواع روابط غیررسمی و نیمه‌رسمی با شبه‌نظامیان را تقویت می‌کند، اما براساس الگوی «بارتر»، شبه‌نظامیان صدر از هر دو شکل رابطه با دولت برخوردار بودند. براساس همین الگو می‌توان استدلال کرد که سطح تهدید بر رفتار شبه‌نظامیان صدر تأثیرگذار بوده است. به‌عنوان مثال شبه‌نظامیان صدر در مناطق درگیر با داعش بواسطه اتخاذ استراتژی دفاعی بر حلّ معضلات امنیتی محلی متمرکز بودند و در مناطق برخوردار از امنیت نسبی به سوی اقدامات فرصت‌طلبانه نظیر هدایت آشوب سیاسی سوق یافتند.

براساس دسته‌بندی «کری» و «میچل»، ساختار شبه‌نظامیان صدر منبعث از بستر اجتماعی و سیاسی بود که در آن ظهور یافتند. این گروه از بطن یک نهاد مذهبی و جریان سیاسی پدید آمد و بدین ترتیب بواسطه ویژگی‌های قومی، مذهبی و ایدئولوژیک با جامعه پیوند داشت. انطباق‌کنش شبه‌نظامیان صدر با الگوی «کری» و «میچل» نشان می‌دهد که تهدید شبه‌نظامیان صدر به‌عنوان یک گروه شیعه برای شهروندان و دولت‌مردان سنی طی سال‌های ۲۰۰۶ تا ۲۰۰۸ بسیار گسترده و وسیع بود، اما برخلاف الگوی «کری» و «میچل» آن‌ها پس از قرار گرفتن در جایگاه یک نیروی دفاعی کمکی، تهدید کمی برای سنی‌ها و دولت ایجاد کردند. از سوی دیگر بررسی‌کنش سیاسی-ایدئولوژیک شبه‌نظامیان صدر نشان می‌دهد که تهدید آنها برای دولت و شهروندان مطابق با الگوی «کری» و «میچل» به طور عمومی زیاد است.

جدول (۵): تهدید شبه‌نظامیان صدر در جایگاه یک گروه قومی، مذهبی

ارتباط غیررسمی با دولت	ارتباط رسمی با دولت
زیاد	کم
تهدید برای دولت	تهدید برای دولت
خیلی زیاد	کم
تهدید برای شهروندان	تهدید برای شهروندان

جدول (۶): تهدید شبه‌نظامیان صدر در جایگاه یک گروه سیاسی - ایدئولوژیک

ارتباط غیررسمی با دولت	ارتباط رسمی با دولت
زیاد	کم
خیلی زیاد	زیاد

منابع

- Al-Iraqi, Salih Mohammad (2021) [In Arabic], <https://saleh-iq.com/archives/3408>
- Cabinet Resolution No. 4012 (2005), Constitution of the Republic of Iraq, [In Arabic], <http://www.iraql.d.hjc.iq/pdf/2005/e0068.pdf>
- A law ratifying an agreement between the Republic of Iraq and the United States of America regarding the withdrawal of American forces from Iraq and organizing their activities during their temporary presence in Iraq, Iraqi Facts, Issue No: 4102 (2008), [In Arabic], www.iraql.d.hjc.iq/pdf/2008/IR0215.pdf
- Acemoglu, Daron; Robinson, James A.; Santos, Rafael J. (2013). the Monopoly of Violence: Evidence from Colombia. Journal of the European Economic Association. Volume 11 Issues 1, Pages 5-44. https://scholar.harvard.edu/files/jrobinson/files/monopoly_of_violence.pdf
- Ahmed Mohamed, Ayman (2013) Corruption and accountability in Iraq, Friedrich Ebert Foundation, [In Arabic], <https://library.fes.de/pdf->
- Ahram, Ariel I. (2011). Learning to Live with Militias: Toward a Critical Policy on State Frailty, Journal of Intervention and State Building Volume 5 Number 2, Pages 175-192 <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/17502977.2011.566479>
- Ahram, Ariel I. (2013). the Role of State-Sponsored Militias in Genocide. Terrorism and Political Violence, Volume 26 Issue 3, Pages 488-503 <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09546553.2012.734875>
- Al- Khaffaf, Hamed (2018) Texts issued by His Eminence Mr. Sistani in the Iraqi issue, Eighth edition, Beirut, Dar-al- Movarekh- al- Arabi, [In Arabic]
- Al-Iraqi, Salih Mohammad (2016) [In Arabic], <https://saleh-iq.com/archives/275>
- Azad, Amirhamed (2018). The impact of inhibitory mechanisms of ISIL on National Security of the Islamic Republic of Iran, "Ph. D" Thesis On International Relation, Islamic Azad University Central Tehran Branch. [In Persian],
- Azad, Amirhamed (2019). The process of researching threats to the Iraqi government and political system, The Tehran Foreign Policy Studies Quarterly, Volume 14, [In Persian]. <https://tfpsq.net/fa/post.php?id=172>
- Azad, Amirhamed (2020) The Formation and restriction model of popular mobilization forces in Iraq, Volume 9, Issue 3 - Serial Number 33, Pages 79-102 [In Persian].

- Azad, Amirhamed (2021) The second step of the Islamic revolution and the challenge of micro powers in Iraq, International Conference on the Second Step of the Revolution, Pages 323-349 [In Persian].
- Azad, Amirhamed, Ebrahimifar, Tahereh (2018). The Effect of the Syrian Military Structure on the Security Policy of the Islamic Republic of Iran, Iranian Journal of Public Policy, Volume 4, Issue 2 - Serial Number 2, Pages 169-187 [In Persian].
- Baker, James A.; Hamilton, Leeh (2006) The Iraq Study Group Report, Vintage Books, a division of Random House, <https://www.govinfo.gov/content/pkg/GPO-IRAQSTUDYGROUP/pdf/GPO-IRAQSTUDYGROUP.pdf>
- Barter, Shane Joshua (2013). State Proxy or Security Dilemma? Understanding Anti-Rebel Militias in Civil War. Asian Security, Volume 9 Issue 2, Pages 75-92 <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14799855.2013.795546>
- Böhmelt, Tobias; Clayton, Govinda. (2017). Auxiliary Force Structure: Paramilitary Forces and Progovernment Militias, Comparative Political Studies, Scientific Advisory Group for Emergencies or Sage Group. Volume 51, Issue 2. <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0010414017699204>
- Brandon L., Bolte (2016). Pro-Government Militias and the Institutionalized Enemy, Department of Political Science, Truman State University, <http://public.wartburg.edu/mpsurc/images/bolte.pdf>
- Cabinet Resolution No. 4429 (2016), Law of the Popular Mobilization Authority No. 40 of 2016, [In Arabic], <http://www.iraqld.hjc.iq/pdf/2016/gg0475.pdf>
- Cabinet Resolution No. 301 (2014), Iraqi legislation base, [In Arabic] <http://www.iraqld.hjc.iq/pdf/2014/nn0914.pdf>
- Cabinet Resolution No. 307 (2014), Iraqi legislation base, [In Arabic] <http://www.iraqld.hjc.iq/pdf/2014/kk0031.pdf>
- Cabinet Resolution No.. 88 (2015), Iraqi legislation base, [In Arabic] <http://www.iraqld.hjc.iq/pdf/2015/gg0302.pdf>
- Campbell, Bruce B.; Brenner., Arthur D. (2000). Death Squads in Global Perspective. Martin's Press, <https://link.springer.com/content/pdf/bfm%3A978-0-230-10814-1%2F1.pdf>
- Carey, Sabine C.; Colaresi, Michael; Mitchell, Neil J. (2015). Governments, Informal Links to Militias, and Accountability, Journal of Conflict Resolution 2015, Volume 59, Issue 5, <https://doi.org/10.1177/0022002715576747>
- Carey, Sabine C.; Mitchell, Neil J (2017). Pro-Government Militias, Annual Review of Political Science. Vol. 20. <https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev-polisci-051915-045433>
- Carey, Sabine C.; Mitchell, Neil J(2022). Pro-Government Militias Database 2.1, University of Mannheim, <https://doi.org/10.7910/DVN/YK8L4I>

- Carey, Sabine C.; Mitchell, Neil J. (2016). The Monopoly of Violence and the Puzzling Survival of Pro-Government Militias. *Annual Review of Political Science*. <https://static1.squarespace.com/static/54d49799e4b0b97e05e90186/t/56a5e5831a5203313c39dcc8/1453712794730/Carey+and+Mitchell+ARPS+online.pdf>
- Carey, Sabine C.; Mitchell, Neil J.; Colaresi, Michael (2012). Disorder, Delegation, and Deniability: Incentives for Pro-Government Militias. Conference: Paramilitaries, Militias, and Civil Defense Forces in Civil Wars, The Peace Research Institute Oslo (PRIO), https://www.researchgate.net/publication/233817295_Disorder_Delegation_and_Deniability_Incentives_for_Pro-Government_Militias
- Carey, Sabine C.; Mitchell, Neil J.; Colaresi, Michael P (2016). Risk Mitigation, Regime Security, and Militias: Beyond Coup-proofing. *International Studies Quarterly*, Volume 60, Issue 1. <https://doi.org/10.1111/isqu.12210>
- Carey, Sabine C.; Mitchell, Neil J.; Scharpf, Adam (2016). Pro-Government Militias and Conflict. *Oxford Research Encyclopedia*, pages 127- 147 <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-33>
- Carey, Sabine C.; Mitchell, Neil J.; Will Lowe (2012). States, the security sector, and the monopoly of violence: A new database on pro-government militias. *Journal of Peace Research*, Scientific Advisory Group for Emergencies or Sage Group. Volume 50, Issue 2. Pages 1-55 <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0022343312464881>
- Cederman, Lars-Erik; Wimmer, Andreas; Min, Brian (2010). Why do ethnic groups rebel? *World Politics*, Volume 62, Issue 1. Pages 87–119 <http://doc.rero.ch/record/299169/files/S0043887109990219.pdf>
- Clayton, Govinda; Thomson, Andrew (2016) Civilianizing Civil Conflict: Civilian Defense Militias and the Logic of Violence in Intrastate Conflict, *International Studies Quarterly*, Volume 60, Issue 3, pages 499-510 <https://academic.oup.com/isq/article/60/3/499/2469859?login=false>
- CPA/ORD/02(2003) Dissolution of Entities, https://govinfo.library.unt.edu/cpa-iraq/regulations/20030823_CPAORD_2_Dissolution_of_Entities_with_Annex_A.pdf
- Dowdle, Andrew J. (2007), Civil Wars, International Conflicts and Other Determinants of Paramilitary Strength in Sub-Saharan Africa, *Small Wars and Insurgencies*, Vol. 18, No. 2, pages 161-174 <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09592310701400796> <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0738894215600385>
- Hughes, Geraint (2016), Militias in internal warfare: From the colonial era to the contemporary Middle East, *Small Wars & Insurgencies*, VOL. 27, NO. 2, pages 1-31 <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09592318.2015.1129171>
- Iraq news (2019), [In Arabic], <https://iraqnews.info/blog/archives/۴۶۵۱>

- Iraq's Muqtada Al-Sadr: Spoiler or Stabilizer? (2006), Middle East Report N°55, International Crisis Group, <https://icg-prod.s3.amazonaws.com/55-iraq-s-muqtada-al-sadr-spoiler-or-stabiliser.pdf>
- Iraqi Facts, Issue No: 3984 (2004) Organization of armed forces and militias in Iraq, [In Arabic], <http://www.iraqld.hjc.iq/pdf/2004/a8813.pdf>
- Jentzsch, Corinna; Kalyvas, Stathis N.; Schubiger, Livia Isabella (2015). Militias in Civil Wars. *Journal of Conflict Resolution*, Volume 59 Issue 5. Pages 755-769
<https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0022002715576753>
- Jones, Rebecca (2008). State failure and extra-legal justice: vigilante groups, civil militias and the rule of law in West Africa. Research Paper No. 166. School of Oriental and African Studies, University of London. Pages 1-14
<https://www.unhcr.org/research/working/48f351722/state-failure-extra-legal-justice-vigilante-groups-civil-militias-rule.html>
- Kagan, Kimberley (2007) Iran's Proxy War against the United States and the Iraqi Government. Institute for the study of War and Weekly Standard, <http://www.understandingwar.org/sites/default/files/reports/IraqReport11.pdf>
- Kalyvas, Stathis N. (2008). Ethnic Defection in Civil War. *Comparative Political Studies*, Volume 41 Issue 8,
<https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0010414008317949>
- Klare, Michael T. (2004). *The Deadly Connection: Paramilitary Bands, Small Arms Diffusion, and State Failure*. Princeton University Press, pages 117-34
<https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/9781400835799-007/html>
- Knights, Michael. (2016) *The Future of Iraq's Armed Forces*, Baghdad. Al-Bayan Center for Planning and Studies.
<https://www.washingtoninstitute.org/uploads/The-future.pdf>
- Knights, Michael. (2022) *Iraq's Two Coups—And How the U.S. Should Respond*, <https://www.washingtoninstitute.org/pdf/view/17569/en>
- Koren, Ore (2015). Means to an end: Pro-government militias as a predictive indicator of strategic mass killing. *Conflict Management and Peace Science*, Volume 34, Issue 5,
- Leenders, Reinoud; Giustozzi, Antonio (2020) Foreign sponsorship of pro-government militias fighting Syria's insurgency: Whither proxy wars? *Mediterranean Politics*, Volume 27, Issue 5, pages 157-180
https://kclpure.kcl.ac.uk/portal/files/147422238/Whither_Proxy_Wars_revised_29_9_20_REFRCS.pdf
- Mac, Skelton; Zmkan, Ali Saleem (2020). *Iraq's political marketplace at the subnational level: the struggle for power in three provinces*. Conflict Research Programme, London School of Economics and Political Science, London, UK,
http://eprints.lse.ac.uk/105184/3/Iraq_s_Political_Marketplace.pdf
- Mawazine Agency (2016). [In Arabic], <https://hathalyoum.net/articles/987811>

- Mendelsohn, Alexander (2019). Pro-Government Militias and the Legacy of Military Rule in Latin America, A thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for the Honors in the Major Program in Political Science in the College of Sciences and in the Burnett Honors College at the University of Central Florida, <https://stars.library.ucf.edu/honorsthesis/517/>
- Miller, Gary J. (2005). The Political Evolution of Principal-Agent Models. *Annual Review of Political Science*, Issue 8. Pages 203–25 <https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev.polisci.8.082103.104840>
- Mitchell, Neil J (2004) *Agents of Atrocity*, Palgrave Macmillan, https://www.academia.edu/39093427/Agents_of_Atrocity
- Mitchell, Neil J; Carey, Sabine C.; Butler, Christopher K. (2014) the Impact of Pro-Government Militias on Human Rights Violations. *International Interactions*, Volume 40, Issue 5. <https://doi.org/10.1080/03050629.2014.932783>
- Nasnews (2021). [In Arabic] <https://www.nasnews.com/view.php?cat=52387>
- Policy making center for strategic studies (2018), [In Arabic], <https://www.makingpolicies.org/ar/posts/basraaa.php>
- Pro-Government Militias Database (PGMD) Project. <https://militiasdb.sowi.uni-mannheim.de/militias-public/>
- Rayburn, Joel D.; Sobchak, Frank K (2019) *The U.S. Army in the Iraq War: Volume 2 Surge And Withdrawal 2007-2011*, Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, <http://publications.armywarcollege.edu/pubs/3668.pdf>
- Robin D'Cruz, Benedict (2021) the social logics of protest violence in Iraq: explaining divergent dynamics in the Southeast. LSE Middle East Centre Paper Series (53). LSE Middle East Centre, <http://eprints.lse.ac.uk/111784/2/SocialLogicsofProtestViolence.pdf>
- Robinson, Geoffrey (2018) *People's War: Militias in East Timor and Indonesia*, South East Asia Research, Volume 9, Issue 3. <https://doi.org/10.5367/000000001101297414>
- Selivk, Kjetil; Amirteimour, Iman (2021), *The Big Man Muqtada al-Sadr: Leading the Street in Iraq under Limited Statehood*, *Third World Thematics*, Volume 5, Issue 3-6, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23802014.2021.1956367>
- Sky press (2016), <https://www.skypressiq.net/2019/6/11/>
- Solomon-Strauss, Hannah (2016) *Spoiler alerts? the effects of pro-government militias on post-civil war peace agreements*, A Thesis Submitted for the Degree of MPhil at the University of St Andrews, <https://research-repository.st-andrews.ac.uk/handle/10023/8626>
- Sputnik news (2019). [In Arabic], <https://arabic.sputniknews.com/20190702>
- Staniland, Paul (2015). Militias, ideology, and the state, *Journal of Conflict Resolution*, 59(5), The Pearson Institute Discussion Paper No. 23, https://thepearsoninstitute.org/sites/default/files/201702/23.%20Staniland_Militias%2C%20ideology.pdf

- Stanton, Jessica A. (2015) Regulating Militias: Governments, Militias, and Civilian Targeting in Civil War, *Journal of Conflict Resolution*, Volume 59, Issue 5, pages 1-25 <https://doi.org/10.1177/0022002715576751>
- Steinert, Christoph V; Steinert, Christoph; Carey, Sabine C. (2018). Spoilers of peace: Pro-government militias as risk factors for conflict recurrence, *Journal of Peace Research*, Scientific Advisory Group for Emergencies or Sage Group. Volume 56, Issue 2. <https://doi.org/10.1177/0022343318800524>
- The Coordinating Body of the Iraqi Resistance (2021), [In Arabic], <https://t.me/Iraqiresistance/9>
- The official website of the office of Al-Sistani (2014), [In Arabic] <https://www.sistani.org/arabic/archive/24918/>
- The private office of his eminence Al- Sadr (2014), [In Arabic] <https://web.archive.org/web/20140618065211/https://jawabna.com/index.php/permalink/7488.html>
- Üngör, Uğur Ümit (2020) Shabbiha: Paramilitary groups, mass violence and social polarization in Homs. *Violence: An International Journal*, Vol. 1(1), Scientific Advisory Group for Emergencies or Sage Group. Pages 59-79 <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2633002420907771>

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی